

**Baxrom BAXODIROV,**  
*O'zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti*  
 E-mail: baxrom13.baxodirov@gmail.com  
 Tel: 93/591-42-10

*Ped.f.n., dots. F.Zaripov taqrizi asosida*

## ANALYSIS OF THE CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF THE CONCEPT OF SOCIAL POLICY

### Аннотация

The article talks about the important conceptual aspects, bases and approaches of social policy, it contains definitions of social policy and its content and essence by a number of scientists. In addition, the author also put forward his personal views in the article and tried to reveal the definition of social policy more broadly.

**Key words:** Social, total, conceptual, capitalist, industrial revolution, Poor Law, "modern welfare states", disabled people, concept, Thandika Mkandawire and the subject.

## АНАЛИЗ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ОСНОВ КОНЦЕПЦИИ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ

### Аннотация

В статье освещаются важные концептуальные аспекты, основы и подходы социальной политики, приводится определение социальной политики, ее содержания и сущности рядом ученых. Кроме того, автор в статье изложил и свои личные взгляды и попытался шире раскрыть определение социальной политики.

**Ключевые слова:** Социальная, тотальная, концептуальная, капиталистическая, промышленная революция, Закон о бедных, «современные государства всеобщего благосостояния», люди с ограниченными возможностями, концепция, Thandika Mkandawire и субъект.

## IJTIMOY SIYOSAT TUSHUNCHASINING KONTSEPTUAL ASOSLARINING TAHLILI

### Аннотация

Maqolada ijtimoiy siyosatning muhim kontseptual jihatlarini, asoslari va yondashuvlari borasida so'z borgan bo'lib, unda qator olimlar tomonidan ijtimoiy siyosatga mazmun va mohiyatlari aks etgan ta'riflari mavjud. Undan tashqari maqolada muallif tomonidan ham o'z shaxsiy qarashlarini ham ilgari surib, ijtimoiy siyosat ta'rifini yanada kengroq ochib berishga uringan.

**Kalit so'zlar:** Ijtimoiy, jam, kontseptual, kapitalistik, sanoat inqilobi, "Kambag'allar to'g'risida"gi qonun, "zamonaviy farovon davlatlar", nogironligi bo'lgan shaxslar, kontseptsiya, Thandika Mkandawire va sub'ekt.

**Kirish.** Ma'lumki, har qanday rivojlangan mamlakatlarning yuksak darajadagi rivojlanishi uning tarixiy va madaniy aspektlariga bevosita bog'liq bo'lib, shu o'rinda, ushbu tushunchaning ham modernzatsiyaluvining asnosida qator olimlarning qo'shgan hissasi muhim omil hisoblanadi. Albatta, mazkur tushunchaning kontseptual tahlili o'zining optimal ko'rinishini xosil qilgunga qadar qator bosqich va davrlarni bosib o'tgan. Maqolada kontseptual tahlillariga hissa qo'shgan olimlar yondashuvlarini klassifikatsiyalashtirishda ularning davlatlari kesimida ajratilib ko'rsatildi.

**Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.** Davlatning ijtimoiy siyosatini shakllantirish zarurati shundan kelib chiqadiki, bozor mexanizmining ishlashi ham barcha fuqarolar uchun zarur bo'lgan minimal farovonlik darajasini kafolatlamaydi. Bir qator mamlakatlarda ijtimoiy keskinlikning kuchayishi bilan kechgan o'tgan asrning 30-yillaridagi global inqiroz davlatning ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarga aralashuvi zarurligini isbotladi. Ijtimoiy siyosat fenomenini rivojlanish tarixiga to'xtaladigan bo'lsak, mazkur tushunchani shakllantirish bo'yicha muayyan amaliy harakatlar XVIII asrning oxirida, Yevropa davlatlarida jamoat xayriyalarining davlat ma'muriy tizimi shakllanayotgan paytda boshlandi. Bu tizim yordamning kontseptual va institutsional tizim hamda qonunchilik bazasini shakllanishi, hududiy tuzilmalarni o'z ichiga oluvchi ma'muriy boshqaruv, davlat tomonidan ijtimoiy yordamni qisman moliyalashtirilishi bilan tavsiflanadi [1]. Bu borada V.Zombart o'sha davr ijtimoiy muammolarini tahlil qilar ekan, jamiyatni turli xil guruhlarga ajratadi va shuning ortidan ijtimoiy siyosat kontseptsiyasini yaratish zarurati tug'ilishi"ni ta'kidlagan [2]. Ushbu tushunchani o'rganishning kontseptual asoslari XIX asrning ikkinchi yarmidan boshlab olimlar tomonidan ishlab chiqila boshlandi. Ijtimoiy siyosatning fundamental asoslarini tushunishga, uning xususiyatlarini ochib berishga boshqa olimlar qatori nemis tadqiqotchilari ham katta hissa qo'shdilar. "Ijtimoiy siyosat"ning umumiy tushunchasi 1850-yillarning o'rtalarida qo'llanila boshlandi. Bu davr jamiyatda liberal g'oyalarning tarqalishi bilan ajralib turdi. Liberalizm xususiy korxonalarining o'z mahsulotlarini ishlab chiqarish erkinligini ta'minlashga e'tibor qaratildi, bu esa o'z navbatida ustalar va ishchilar o'rtasidagi munosabatlarni ham qamrab oldi. Biroq, bu liberalizmning inson huquqlari va shaxs qadr-qimmatiga oid asosiy tamoyillariga zid edi. Biroz vaqt o'tgach ya'ni, 1883 yilda Angliyada Fabian jamiyati tashkil etildi. Bir yil o'tgach, Fabianliklar tomonidan birinchi ijtimoiy institutga asos solindi. XVIII-XIX asrlarda G'arb mamlakatlarida asosan aholini mehnat qilishini tartibga soluvchi ijtimoiy-siyosiy islohotlarga ehtiyoj sezdi. 1873 yilda Germaniyada "Ijtimoiy siyosat ittifoqi" tashkil etilib (Verein fur Sozialpolitik), uning a'zolari ijtimoiy muammolarning keskinligi va liberal fikrlarning tarqalishi ularni huquq va iqtisodiyotda amalga oshirishni qat'iy talab qilishiga amin edilar: "Liberalizmning haddan tashqari ko'pligi biz uchun barcha huquqlarni davlat tomonidan bajarilishi, shu jumladan jamiyatning iqtisodiy hayoti bilan bog'liq fuqarolarni himoya qilish majburiyatlarini ham yuklaydi" [3]. Bandlek va mehnatga taalluqli masalalar bevosita ijtimoiy siyosatning muhim elementlari hisoblanadi. Xususan 1890 yilda Germaniyada imperator Vilgelm II boshqa davlat rahbarlariga mehnatni muhofaza qilish bo'yicha anjuman chaqirish taklifi bilan murojaat qildi. Ushbu konferentsiya 1890 yil mart oyida (Berlinda) Germaniya, Buyuk Britaniya, Frantsiya, Italiya, Belgiya, Niderlandiya, Avstriya-Vengriya, Shveysariya, Ispaniya va Portugaliya ishtirokida bo'lib o'tdi. Anjumanda 12 yoshgacha, janubiy mamlakatlarda esa 10 yoshgacha bo'lgan bolalar mehnatini taqiqlash, 14 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun 6 soatlik ish kuni va 14-16 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun 10 soatlik ish kunini belgilash maqsadga muvofiqligi nazarda tutilgan. Yuqoridagi anjuman yig'ilishining diqqatga sazovor jihati shundaki, ishlab chiqarish jarayoniga bolalarni jalb qilish kamida boshlang'ich ta'lim olishi zarurligi qat'iy ta'kidlandi. Shuningdek, ayollar uchun 11 soatdan ortiq bo'lmagan ish kunini joriy etilishi, ularga tug'ruqdan keyingi bir oylik ta'limni berilishi bilan birgalikda ayollar va bolalarning yakshanba kunida hamda tungi smenalarda ishlashiga taqiq qo'yish tavsiya etildi. Voyaga yetgan erkaklarga yakshanba dam olish kuni deb belgilandi. Mehnat muhofazasi borasida nazoratni ish beruvchi va ishchilardan holis bo'lgan shaxslar amalga oshirishi zarur degan xulosaga kelindi. Bu yerda so'z mehnat faoliyati bilan bog'liq jarayonni tartibga solishda jamoatchilik nazorati orqali amalga oshirilishi to'g'risida bormoqda.

Shu o'rinda, Germaniyada rivojlangan ijtimoiy siyosat kontseptsiyalari Frantsiyada davom etdi. O'n yil o'tgach, 1900 yilda Parijda mehnatni muhofaza qilish bo'yicha Xalqaro Ittifoq (XI) tuzildi, u mehnat qonunchiligi bo'yicha yagona tavsiyalarni ishlab chiqish uchun bir qator xalqaro kongresslarni o'tkazdi. Birinchi jahon urushi tugagandan so'ng, 1919-yilda Millatlar Ligasi

tarkibida Xalqaro Mehnat Tashkiloti paydo bo'ldi. Keyingi o'n yilliklar ichida ijtimoiy siyosat muammolari ijtimoiy davlat haqidagi g'oyalar bilan birgalikda ko'rib chiqilgan. Ishlab chiqaruvchi kuchlarning rivojlanishi jamiyatning yanada kuchli ijtimoiy integratsiyalashuvini taqozo etdi, bunga faqat davlatning barcha fuqarolarni birdamlik asosida birlashtirishga qaratilgan faoliyati orqali erishish mumkin edi [4]. Shu bilan birga, davlat - jamiyat - shaxs o'rtasidagi munosabatlarda davlat maqsadlari va insoniyat jamiyatining axloqiy-etik tamoyillari mos kelishi bilan bog'liq ma'lum o'zgarishlar yuz berdi. O'sha davrning inqilobiy tamoyillaridan hisoblangan umumiy manfaatning ustunligi va shaxsiy manfaatlarning jamiyat manfaatlariga bo'yundirilishi bo'lib, davlatga jamoat maqsadlarini ta'minlash rolini yuklagan utopik sotsialistlardan farqli o'laroq, 1850 yilda paydo bo'lgan ijtimoiy davlat g'oyasi (L. Shtayn) Aristotel davridan beri mavjud bo'lgan, davlatlarning to'g'ri (umumiy farovonlikka erishiladi) va noto'g'ri (shaxsiy maqsadlarga erishiladi) bo'linishi haqidagi qarama-qarshilikni boshidanoq yo'q qiladi. Ijtimoiy davlatda birinchi marta shaxsiy va ijtimoiy maqsadlarning mos kelishi kuzatilib, bunda nafaqat maqsadlar mos kelishi, balki davlat tomonidan shaxsning maqsadlarini o'zini sifatida qabul qilinishi kuzatishimiz mumkin. Shuningdek, zamonaviy ilm-fanda ijtimoiy siyosatni ta'rifiga nisbatan bir qancha yondashuvlar ham mavjud bo'lib, ularni bir necha guruhlarga bo'lish tavsiya etilgan. Birinchi (keng tarqalgan) guruh kontseptsiyalari ijtimoiy va jamoatchilikni aniqlashdan kelib chiqadi, bunda ijtimoiy siyosat butun jamiyatga taalluqli muammolarni hal qilish uchun jamoaviy harakat sifatida qaraladi. Bunday yondashuvda ijtimoiy siyosatning maqsadi jamiyat maqsadlariga uyg'un holda erishishga hissa qo'shishida deb ta'kidlangan. Shuningdek, zamonaviy ilm-fanda ijtimoiy siyosatni ta'rifiga nisbatan bir qancha yondashuvlar ham mavjud bo'lib, ularni bir necha guruhlarga bo'lish tavsiya etilgan. Birinchi (keng tarqalgan) guruh kontseptsiyalari ijtimoiy va jamoatchilikni aniqlashdan kelib chiqadi, bunda ijtimoiy siyosat butun jamiyatga taalluqli muammolarni hal qilish uchun jamoaviy harakat sifatida qaraladi. Bunday yondashuvda ijtimoiy siyosatning maqsadi jamiyat maqsadlariga uyg'un holda erishishga hissa qo'shishida deb ta'kidlangan. Ikkinchi guruh kontseptsiyalari mehnat munosabatlaridan kelib chiqib, mehnat va kapital o'rtasidagi o'zaro aloqalarni barqarorlashtirish va tartibga solishga qaratilgan.

Kontseptsiyalarning uchinchi guruhi ijtimoiy siyosatni birinchi navbatda potentsial ehtiyojmand qatlamlarga – nogironligi bo'lgan shaxslar, marginallar va boshqa elementlarga qaratilgan ijtimoiy faoliyat turi sifatida ko'rib chiqiladi. Bunda asosiy e'tibor davlat yordami va jamoat xayriya tizimi orqali moddiy jihatdan muhtoj qatlam ehtiyojlarini qondirishning minimal maqbul darajasini ta'minlashga qaratiladi.

To'rtinchi guruh kontseptsiyalari ijtimoiy siyosatni jamiyatni boshqarish texnologiyasi sifatida qaraydi. Bunda ijtimoiy siyosat qayta taqsimlash choralarini tizimi orqali individual va ijtimoiy tengsizlikning salbiy oqibatlarini yengillashtiradigan vositadir. Uni amalga oshirishning asosiy vositasi soliq siyosati ekanligi belgilangan. Ijtimoiy siyosatga berilgan ta'riflarning rivojlanish tarixi o'ziga xos ahamiyatga ega. Davlatlarning o'sha davr ijtimoiy-siyosat yuritish imkoniyati va jamiyatning xususiyatidan kelib chiqib rang-barang bo'lgan. Berilgan ta'riflar turli xil ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy makonlarga xos bo'lib, olimlar tomonidan ijtimoiy siyosatga berilgan ta'riflarni shartli ravishda mintaqaviy (regional) jihatdan yondashuv amalga oshirildi. Unga ko'ra MDH davlatlari, G'arb va Yevropa mamlakatlari hamda uchinchi O'zbekiston tadqiqotchilari tomonidan mazkur tushunchani yoritishda berilgan ta'riflarga ajratishimiz mumkin. Klassik davr namoyondalari T.Gobbs va I.Kantlarning fikricha, davlatning o'z fuqarolar oldidagi burchi, ularga farovon hayot barpo etmogi lozim, aks holda ijtimoiy adolat qaror topmasligidan iborat. Ularning bergan ta'rif zamon va makon sharoitidan kelib chiqib bir yoqlama yondashilganligi ma'lum [5]. Ammo ularning fikri davlat o'z legitimligini saqlab qolish usuli sifatida ayni haqiqat hisoblanadi. Binobarin, faqat davlatgagina oqilona ijtimoiy siyosat yuritishga yagona sub'ekt sifatida mas'uliyat yuklanishi hozirgi zamonaviy demokratik tamoyillariga ziddir. Huddi shu fikrning mazmunan davomchisi V. fon Gumboldtga ko'ra, davlatning jamiyatda tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, shaxs huquq va erkinliklarini himoya qilish bilan bog'liq bo'lgan huquqiy funksiyalari bilan bir qatorda, har bir shaxsning farovonligi va baxt-saodatini ta'minlash bilan bog'liq ijtimoiy vazifalariga urg'u beradi. Ushbu ta'rifda ham davlat yagona sub'ekt rolida bo'lishi va aniq, konkretlik asosida ta'riflanmaganini ko'rishimiz mumkin. Davlat legitimligini belgilovchi omil ya'ni, Fuqarolar hayotining ijtimoiy sharoitlarini ta'minlashda davlatning maksimal ishtiroki kontseptsiyasini I.Fixte o'zining "Yopiq savdo davlati" asarida ilgari suradi. Mazkur ta'rifda muallif tomonidan ijtimoiy sharoit tushunchasini keng yoritmaganligini va ijtimoiy siyosatning sub'ektlar qatori kengayganligi inobatga olinmagan[6]. Asli kelib chiqishi Afrikalik keyinchalik esa G'arbda, o'z ilmiy faoliyatini olib borgan Thandika Mkandawire (1940-2020) ijtimoiy siyosat davlatning muhim bo'g'ini hisoblangan oilada tenglik va g'amxo'rlikni ta'minlash hamda ularni keng ko'lamli maqsadlarga erishish maqsadida har bir oila a'zolarining o'z qobiliyatini namoyon etishlarini muhim hisoblaydi. Jamiyatdagi ijtimoiy siyosiy muammolarni bartaraf etishda faqatgina inson kapitali va ta'limni rivojlantirib, innovatsion yondashuv orqali erishishni ma'qullagan[7]. Olimning ilgari surgan taklifini implementatsiya qilishda qator muammolarga duch kelish mumkin: Birinchidan, davlatlar o'z navbatida dunyoviy va diniy mamlakatlarga bo'linishini inobatga olsak, oilada tenglik tamoyilini diniy davlatlarda hamda aksariyat rivojlanayotgan mamlakatlarda joriy qilish amaliy jihat (mentaliteti)dan kelib chiqib biroz qiynchilikka uchraydi; Ikkinchidan, ijtimoiy siyosat tushunchasini keng yoritishda mavjud zamonaviy ta'limotlar muhim omil hisoblanib, tadqiqotchi tomonidan yuqorida atiga ikkitasi sanab o'tilgan. Vaholanki ular inson kapitali, asosiy ehtiyojlarni qondirish, turmush sifati, ijtimoiy kapital, ta'lim hamda Sharq va G'arb kontseptsiyalaridan iborat. Uning ta'rifida qolgan muhim kontseptsiyalarini ham ta'minlashda mazkur ikki omil nisbatan muhimroq deb hisoblagan. Bolgariyalik olimlar tomonidan ham ushbu tushunchani keng ifodalashga urinilgan. Jumladan, ijtimoiy siyosatni jamiyatning ijtimoiy muammolarini aniqlash va hal qilishga qaratilgan tashkiliy-boshqaruv, normativ-huquqiy choralar, resurslar va bevosita harakatlar majmuidir deb professor Крыстьо Опров ta'rif bergan [8]. Funktsional yondashuv ta'rifiga ko'ra, ijtimoiy siyosat jamiyatdagi tenglik munosabatlarini tartibga solish faoliyati sifatida ko'rilib, shaxslar tengsizligining iqtisodiy sabablarini mulk, mehnat sharoitlari, daromadlarni taqsimlash hamda iste'mol qilish, ijtimoiy tengsizlik va boshqalar bilan bog'liqligini izlash imkoniyatini beradi deya Dushka Dimova ijtimoiy siyosatni turli ijtimoiy maqomga ega sub'ektlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish bo'yicha davlat va nodavlat organlari va tashkilotlarining umumiy o'ziga xos faoliyati sifatida belgilaydi. Navbatdagi zamonaviy olimlardan Paul Spicker ijtimoiy siyosatning nazariy va amaliy jihatlarini xususan ijtimoiy xizmatlar, ijtimoiy boshqaruvni takomillashtirish orqali farovonlikka erishish mumkinligini ta'kidlaydi [9]. Ushbu ta'rifni ifodalashda sub'ektlar hatti-xarakatini e'tibordan chetda qoldirilgan. Zero samarali ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda aktorlarning ishtiroki muhim omil hisoblanadi. Ye.N.Jil'tsov, ijtimoiy siyosatga uning maqsadlaridan kelib chiqib, quyidagicha: "Davlatning ijtimoiy siyosati jamiyat hayotining ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarini tartibga solishdagi faoliyat yo'nalishlaridan biridir. Davlat ijtimoiy siyosatining mohiyati jamiyatdagi ijtimoiy guruhlar, qatlamlar o'rtasida, ular ichida ham munosabatlarni saqlash, ijtimoiy ishlab chiqarishda ishtirok etishning iqtisodiy rag'batlarini shakllantirishda ijtimoiy kafolatlarni ta'minlashdan iborat" deb ta'rif beradi [10]. Mazkur ta'rifda guruhlar o'rtasida munosabatlarining qanday turi o'rnatilishiga aniqlik kiritilmagan hamda bunda ko'proq iqtisodiy rag'batga e'tibor qaratilgan, vaholanki ijtimoiy siyosat o'z qamrov doirasiga ta'lim, sog'liqni saqlash va boshqa transfert harajatlarni qamrab olinishi inobatga olinmagan [11].

Yuqoridagi ta'rifga mazmunan yaqin bo'lganlar I.G.Zaynyshev va P.D.Pavlenokga ko'ra, ijtimoiy siyosat aholining asosiy ijtimoiy guruhlar manfaati orqali jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi uning ushbu sohadagi dasturlari amaliyotda o'z aksini topgan davlat ichki siyosatining ajralmas qismi sifatida o'rin olgan, deb hisoblaydi. Bu ta'rifda birinchidan,

ijtimoiy siyosat xalqaro tashkilotlar faoliyatida ham ko'rishimiz mumkin, ikkinchidan zamonaviy ijtimoiy siyosat sub'ektlari keng doira o'rtasida amalga oshirilishi inobatga olinmagan. Uchinchidan, ta'rifda asosiy ijtimoiy guruh manfaatlari to'g'risida so'z borib, ammo asosiy ijtimoiy guruh tushunchasi yoritilmagan.

Shuningdek, N.A.Volginga ko'ra, ijtimoiy siyosatni "jamiyat ijtimoiy tuzilishining asosiy elementlari (sinflar, ijtimoiy guruhlar, jamoalar) o'rtasidagi qolaversa butun aholining ijtimoiy mavqei va uni tashkil etuvchi sinflar, qatlamlar, jamoalarning saqlanishi va o'zgarishi bilan bog'liq munosabatlari" sifatida belgilaydi[12]. Bizningcha ushbu yondashuvda, ta'rifning konkret ma'no mazmuni ochib berilmagandek. Jumladan, barcha qatlamlar o'rtasidagi munosabatlar tushunchasi ifodalanmagan, jamiyat ijtimoiy tuzilishining asosiy elementlari aniq ko'rsatilmagan va ikkilamchi ya'ni, asosiy bo'lmagan elementlarga nisbati ochiq qilingan. S.N.Smirnov va T.Yu.Sidorinalar tomonidan berilgan ta'rif ushbu tushunchani to'liqroq ifoda etgan ya'ni, ijtimoiy siyosat jamiyatni rivojlantirish, jamiyat a'zolarining (ijtimoiy siyosat ob'ektlarining) imkoniyatlari va ehtiyojlarini ro'yogga chiqarish uchun maqbul ijtimoiy shart-sharoitlarni yaratish, hayot darajasi va sifatini oshirish, shuningdek ushbu qarorlarni amalga oshirish bo'yicha amaliy chora-tadbirlar ishlab chiqish maqsadida davlat ijtimoiy strategiyasini shakllantirishga qaratilgan davlat organlari, ish beruvchilar, kasaba uyushmalari va boshqa ijtimoiy-siyosiy tuzilmalar (ijtimoiy siyosat sub'ektlari) tomonidan jamoatchilik fikrini hisobga olgan holda qabul qilingan qarorlaridir".

Mazkur ta'rifda keltirilgan ushbu "bozor munosabatlarida faol rol o'ynashga qodir bo'lmagan jamiyat qatlamlari" jumla to'liq tavsiflanmagan hamda jamiyatning aynan qaysi qatlamlari muhim rol o'ynaydi va ular o'rtasidagi mavjud farqlar shuningdek, jamiyat a'zolari hayotining barcha jabhalari va ularga taalluqli qarorlar turkumi ochib berilmagan. Davlatning mafkuraviy yo'nalishlariga asoslanib, B.I.Xolostova ijtimoiy siyosatni "jamiyat va davlatning rivojlanish maqsadlari va unga javob beradigan ijtimoiy ko'rsatkichlarga erishish bo'yicha faoliyati to'g'risidagi mafkuraviy g'oyalar yig'indisi" deb ta'riflaydi. U davlat tuzilmalari, jamoat tashkilotlari, mahalliy hokimiyat organlari, shuningdek ishlab chiqarish jamoalari tomonidan amalga oshiriladi. Ijtimoiy siyosatning maqsadlari jamiyat farovonligini oshirish, xalq turmush sifatini yaxshilash, ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni, ijtimoiy sheriklikka erishish orqali jamiyatda ijtimoiy ma'noni ta'minlashdan iboratligini ta'kidlaydi. Bir qarashda berilgan ta'rifda ijtimoiy siyosatga taalluqli barcha jihatlar mavjuddek, biroq matndagi "ijtimoiy ko'rsatkich" va "unga erishish" bo'yicha faoliyat haqida batafsil ma'lumot berilmagan.

O'zining Qadimgi (antik) davr namoyondalari yondashuvlariga yaqinroq bo'lgan qarashlari bilan ajralib turgan olimlardan biri L.F.Golubeva ijtimoiy siyosat odamlarning jamiyatda o'z ehtiyojlarini ob'ektiv sabablarga ko'ra qondira olmaydiganlarini qondirishni ta'minlaydigan vosita deydi. Ammo mazkur ta'rifda yuqoridagi ta'riflar kabi umumiy jihatdan yoritilgan bo'lib, ijtimoiy siyosat ehtiyojni qondiruvchi bir vosita sifatida qaralmoqda. Ijtimoiy siyosat amalga oshirilish doirasini faqatgina bir jamiyatda uzog'i bilan davlat miqyosida bo'lishini ilgari surmoqda. Uning sub'ektlari tobora kengayib ular o'rtasidagi munosabatlar xalqaro darajadagi xarakter kasb etganini zamonaviy ijtimoiy siyosiy hodisa va jarayonlarda ko'rishimiz mumkin. Zamonaviy MDH olimlardan Ya.A.Margulyanga ko'ra, ijtimoiy siyosat davlatning jamiyatni ijtimoiy rivojlanishini boshqarish, uning ijtimoiy sohasini takomillashtirishni uyg'unlashtirish hamda aholining alohida guruhlari ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan faoliyati degan ta'rifda alohida guruh tushunchasi to'liq ochib berilmagan va ijtimoiy sohani takomillashtirishda zamonaviy ijtimoiy siyosatning boshqa sub'ektlari bilan hamkorligi borasida so'z bormagan. Shu bilan bir qatorda, A.S.Sorvinaning mulohazalariga ko'ra, hozirgi vaqtdagi ijtimoiy siyosatni ijtimoiy himoya tizimi bilan chambarchas bog'lab "huquqiy jihatdan belgilangan iqtisodiy, ijtimoiy, huquqiy kafolatlar va huquqlar, turli ijtimoiy qatlamlarning, eng avvalo zaif qatlamlarni va aholi guruhlari hayoti va faol yashashini qo'llash uchun ushbu huquqlarni amalga oshirishni ta'minlovchi ijtimoiy institutlar va muassasalar majmui tushuniladi" deb keng doiradagi ijtimoiy siyosat tushunchasini, uning muhim elementlaridan bir hisoblangan faqatgina ijtimoiy himoya tushunchasi bilangina ifodalagan.

**Tadqiqot metodologiyasi.** Jamiyatda ijtimoiy-siyosiy qarashlarning shakllanish bosqichlarini aniqlash, uni vujudga kelish sabablarini o'rganish shuningdek, yakunda xronologik ketma-ketlikda tasniflash o'rinli hisoblanadi. Shuning uchun normalar va boshqa qarorlarni hayotda izchillik, qat'iyatlilik bilan amalga oshirish muhim omil hisoblanishini keltirilgan adabiyotlardan ko'rishimiz mumkin. Mazkur mavzu doirasida nafaqat respublika siyosatshunos va sotsiolog olimlarning ilmiy izlanish natijalari balki, xorij olimlarning ilmiy ishlarini jamlash va tahlil etish metodologiyaning bo'linmas qismidir. Tadqiqotni olib borishda analiz va sintez usullaridan, empirik taxlil natijalaridan hamda tizimli va majmuaviy yondashuv, taxlil uchun statistik usullardan foydalanilgan. Undan tashqari, Respublika hududi bo'ylab, belgilangan kontingent o'rtasida ilmiy-sotsiologik so'rovnoma o'tkazish, o'rganilayotgan dolzarb masala yuzasidan ma'lumotlar to'plash va tanlash usullaridan foydalanildi.

**Tahlil va natijalar.** Taraqqiyot darajasi va siyosiy tizimlari turlicha bo'lgan jamiyatlarda ijtimoiy siyosatga nisbatan plyuralistik yondashuv va talablar shakllangan. Hozirgi vaqtda qo'llanilayotgan ijtimoiy siyosatning mavjud ta'riflarining aksariyati juda keng tasnifga ega va uning optimal mohiyatini ochib berishga qodir emas. Ijtimoiy siyosat - bu davlatning siyosiy faoliyati sohalaridan biri bo'lib, uning maqsadi jamiyatning shakllantiruvchi sinflar, ijtimoiy guruhlar, qatlamlar, etnik jamoalar, shuningdek, insonni rivojlantirishdir.

Ijtimoiy siyosat jamiyat va alohida shaxslar tuzilmasining barcha elementlarini jamiyat rivojlanishining muayyan bosqichlarida sodir bo'ladigan buzg'unchi jarayonlardan himoya qilishga qaratilgan. Ijtimoiy siyosat ijtimoiy ta'minot, sog'liqni saqlash, xalq ta'limi, fan va madaniyat tizimlariga alohida e'tibor talab etadi. MDH davlati olimlari tomonidan ijtimoiy siyosatga berilgan ta'riflarga nazar solsak ularning yondashuvlariga ko'ra, asosan davlat tomonidan olib boriladigan ijtimoiy faoliyat natijasidan kelib chiqib, ijtimoiy siyosatni olib borishda aktorlar faoliyati yo'naltirilgan ob'ekt doiralari (migrant va qochqinlar hisobi)ning kengayish jarayoni kuzatildi. Shuningdek, ijtimoiy siyosat nafaqat aholi turmush darajalarini oshirishga qaratibgina qolmay, asta sekinlik bilan ularning turmush sifatiga urg'u berishni ilgari surdilar. Zero aholi turmush sifatida, jamiyatning har bir a'zorida tanlov huquqi hamda o'z iqtidorini namoyon qilish imkoniyati vujudga kelishi bilan o'ziga xos xarakterga ega O'zbekiston olimlari tomonidan ijtimoiy siyosatga berilgan ta'riflarida ham mazkur ijtimoiy-siyosiy kategoriya muhim o'rin egallagan. Ular qatorida A.Abduxalilov, ijtimoiy siyosat aholi turmush sifatini oshirishga qaratilgan davlat va nodavlat tashkilotlar hamda tadbirkorlarning o'zaro hamkorlikdagi faoliyati ekanligini ta'kidlagan.

**Xulosa va takliflar.** Xulosa o'rinda shuni ta'kidlash joizki, Ijtimoiy siyosat keng tushuncha bo'lib, uni turli kontseptual jihatlarini o'rganish mumkin. Unga berilgan ta'riflar turli hil madaniyat va submadaniyatlar hamda ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar asosida berilgan bo'lib, ikkinchidan hanuzgacha ijtimoiy siyosat tushunchasi borasida universal ta'rif shakllanmadi. Ammo ta'kidlab o'tilganidek, aksariyat olimlarning mazkur fenomenga nisbatan o'zlarining ta'rifini qayd etib o'tishgan. Ijtimoiy siyosat davlat va nodavlat tashkilotlaridan tashqari xalqaro tashkilotlar, davlatlar hamda tadbirkorlik sub'ektlari o'rtasida o'zaro hamkorligi evaziga aholining turmush sifatini oshirishga qaratilgan faoliyatidir. Uchinchidan, demokratik davlatlarda ijtimoiy siyosatning sub'ektlarini kengayishini ko'rishimiz mumkin. Ijtimoiy siyosatni belgilash uni amalga oshirish jarayonlarida nafaqat davlat hokimiyati organlari balki NNTlar, biznes tuzilmalari va xalqaro tashkilotlari ham faol ishtirok etmoqdalar. To'rtinchidan ijtimoiy siyosatning tamoyillari va darajalari shuni ko'rsatmoqdaki, har bir mamlakatda o'ziga xos ijtimoiy siyosat olib borilmoqda, shunga qaramay globalashuv jarayonida ijtimoiy siyosatning universal qoidalari xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilmoqda. Mazkur qoidalar muayyan xalqaro normalarda o'z ifodasini topmoqda.

#### ADABIYOTLAR

1. Зомбарт, В. Идеалы социальной политики : пер. с нем. / В. Зомбарт. – СПб. : Типо-литография Б. М. Вольфа, 1906. – 64 с..
2. Shamanina E.A. RUDN Journal of Economics, 2018, 26 (3), P. 392—401
3. Alock P. May and Wright Sh. “Social Policy”/2012/John Wiley& Sons Ltd. P.5-6
4. Ижтимоий сиёсат Дарслик / А.А.Абдухалилов, Е.А.Зайтов – Т..”VNESHINVESTROM”,2021.- Б 6-7
5. Шаманина Э.А. Вестник РУДН. Серия: Экономика. 2018. Т. 26. № 3. С. 392—401
6. Гоббс Т. О гражданине. // Соч. в 2 т. Т. 1. М.: Мысль, 1991.
7. Кант И. Критика чистого разума // Сочинения в 6-ти т. Т. 3. М.: Мысль, 1964.
8. Гумбольдт В. Язык и философия культуры. М., 1985.
9. Фихте И. Сочинения в 2 т. Т. 2. СПб., 1993.
10. Баркер Р. Словарь социальной работы. Пер. с англ. М., 1994. С.38.
11. Словарь терминов, применяемых в деятельности служб занятости.- М, 1997.- С.78.
12. A Conceptual Framework for the Analysis of Social Policies / David R. Thomas and Neville R. Robertson, Journal of Community Psychology Volume 18, July 1990-P.4-9.